

nyelvhasználati motiváltság vizsgálatából kiindulva visszapillantunk a múltba és bizonyos prognózisokat adhatunk a jövőt illetően. A több évtizedre visszamenő statisztikai adatok azt mutatják, hogy egyes nemzetiségek kisebb-nagyobb mértékben hagyják el az anyanyelvüket. Ez a folyamat sokszor a társadalmi, politikai fejleményektől függően ugrásszerű. Ahhoz, hogy valaki elhagyja az anyanyelvét, először is kétnyelvűvé kell válnia. Ezt a ténytet a nemzeti begubózás politikájának hívei a kétnyelvűség ellenérveként hozzák fel. A kétnyelvűség és a nyelv elhagyása folyamat azonban nem áll ok és okozat viszonyban egymással. A nyelvvelhagyási folyamatnak a kétnyelvűség csak egyik, de egymagában nem elengedhető föltétele. A többnyelvűség pluralisztikus modellje, az asszimilációs modelltől eltérően, éppen a kétnyelvűség által biztosítja a nemzeti nyelvek és kultúrák megőrzését. Az a modell a nemzetiségi nyelvek restaurálására is ösztönzőleg hat, mint például a ruszin nyelv esetében. Az anyanyelv művelése ellensúlyozó tényezőként hat az anyanyelv elhagyására. A nyelvápolás és a nyelvűvelés mindig igen szorosan függött össze annak a társadalomnak az életfeltételeivel, szükségleteivel, amely létrehozta. A nyelvűvelést, különösen annak testületi, egyesületi formáját nem a kedvtelés, nem a passzív nyelvészkedés iránti hajlam teremti meg, hanem a nyelv társadalmi szerepében és funkciójában bekövetkezett változások.

RÉGER ZITA (Budapest):

LOVÁRI-MAGYAR KÉTNyelVŰ CIGÁNYGYERMEKEK NYELVI PROBLÉMÁI AZ ISKOLÁSKOR KEZDETÉN

A magyar oktatásügy egyik súlyos problémája a cigánygyermek magas bukási arányszáma. A gyermekek egy részénél az iskolai nehézségekben kétségtelenül szerepet játszik a nyelvi hátrány, az a tény, hogy a gyermekek nem magyar anyanyelvűek, de az iskolában mégis annak tekintik őket, és a magyar nyelv elsajátításához semmiféle segítséget nem kapnak. 1972-ben felmérésorozatot kezdtem egy Pest megyei cigányiskolában (Ráckeven), amelynek célja 6–9 éves „oláh cigány” gyermekek magyar nyelvi szintjének, sajátos magyar nyelvi nehézségeinek feltárása volt. Itt e felmérés eredményeinek egy részét ismertem.

A vizsgált gyermekek anyanyelve az indiai eredetű román (cigány) nyelv lovári dialektusa volt. Az iskolán belül két gyermekcsoportot vizsgáltam; az egyik csoport a falutól távolabb letelepedett, tradicionális cigány életmódot folytató cigány lakosság I. osztályos gyermekeiből állt (I. csoport); a másik csoportba zömmel a falu végén élő, asszimiláltabb cigány közösség II. osztályos gyermekei kerültek (II. csoport).

A gyermekek kétnyelvűség-típusának főbb jellemzői a következők: A vizsgált cigánygyermek a második nyelvet, a magyart, többségükben az iskoláskor elején sajátították el („gyermekkori kétnyelvűség”); mégpedig spontán, „természetes” módon, nem pedig didaktikailag felépített oktatás keretében („természetes kétnyelvűség”); nyelvészeti szempontból pedig kétnyelvűségüket az jellemzi, hogy a két nyelv kommunikációs szerepe, használatának köre élesen eltér egymástól; a cigány nyelv a

közösségen belüli „bizalmas”, „informális” típusú kommunikáció eszköze, míg a magyar a „formális”, „hivatalos” jellegű társalgásé. A két nyelv szerepének, „használati szabályainak” elsajátítása, az egyes nyelvek elemeinek és szabályainak elhatárolása hosszú tanulási folyamat eredménye.

A felmérés eszköze a kérdéseket és mondatkiegészítési feladatokat tartalmazó morfológiai teszt volt, amelyet Jean Berko amerikai pszicholingvista tesztje nyomán magam dolgoztam ki. A tesztek néhány fontos igei és főnévi rag, illetve jel, valamint a hozzájuk tartozó töváltakozási szabályok elsajátítási fokát vizsgálták. Az eredmények számos hiányosságot tártak fel a gyerekek magyar alaktani tudásában. A két csoport teszteredményei szinte valamennyi feladatban élesen különböztek egymástól az asszimiláltabb közösségből származó gyermekek javára. A töváltakozási szabályok hiányos elsajátítása számos analógiás szóalakot eredményezett; (pl. *madárt; levélek; kézek; majomok* stb.). Ez az analógiás eredetű hibatípus, valamint olyan jelenségek, mint pl. a ragkettőzés (*kenyérekek; lovatat*) a magyar gyermeknyelvi szakirodalom egyértelmű tanúsága szerint az anyanyelvét tanuló kisgyermek nyelvsajátításának meghatározott fázisát is jellemzi.

Külön figyelmet érdemel a birtokos szerkezet elsajátításának folyamata, amelynek fázisai – a teszteredmények szerint – a következők voltak: a birtokviszony kifejezésének legkorábbi fázisában a gyermekek a birtokos jelzőt és a birtokszót minden rag nélkül egyszerűen egymás mellé helyezték (pl. *Ez Pisti füzet*). A következő fázisban már morfológiailag jelölték a birtokviszonyt, de – úgy tetszik – először mindig csak a birtokost jelölő főnév kapott ragot (ezt rendszerint a *-nak/-nek* genitívusi raggal vagy az *-é* birtokjellel látták el, pl. *„Ez a Andrásé szánkó”, „Mari felveszi a Panninek a ruhát”*). A későbbi szakaszokban a gyermekek a birtokjel használatát a birtokszóra is kiterjesztették (pl. *„Ez a Pistié cicáé*), illetve a birtokjel változatlan használata mellett – a birtokos személyragozás szabályait is kezdték elsajátítani, amint ezt a *„Ez a Pistié cipője”* típusú példák mutatják. A grammatikailag korrekt szerkezetek rendszerint csak ilyen előzmények után jelentek meg. A négy szerkezet típus közül három a magyar gyermeknyelvi szakirodalomban is fellelhető; 23–24 hónapos gyermekek rendszeresen ezeket a sajátos szerkezeteket használják a birtokviszony kifejezésére.

A tesztvizsgálatból az is kiderült, hogy a gyermekek számára kezdetben nehézséget jelent három morfémából (pl. főnévi tövből – *-k* többesjelből – valamilyen esetragból) álló szóalakok használata. Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy először a két morfémából álló szóalakok használata automatizálódik, három morfémából álló szó összekapcsolása a beszédfejlődés későbbi szakaszában válik spontán, automatikus műveletté.

A mondottakat összefoglalva arra a következtetésre jutottam, hogy az I. csoportba tartozó gyermekek a magyar ige- és főnévragozás szabályait kb. a két év körüli magyar anyanyelvű kisgyermekek szintjén ismerik, és a kedvezőbb helyzetű gyermekekből álló II. csoport sem éri el az azonos korú magyar anyanyelvű nem cigány gyermekek alaktani ismereteinek színvonalát. A cigánygyermekek válaszaiban előforduló hibatípusok zöme az anyanyelvüket elsajátító magyar kisgyermekek beszédfejlődésének meghatározott szakaszát is jellemzi. Ezek a jellegzetes hibák arra engednek következtetni, hogy a lovári anyanyelvű gyermekek a második nyelv elsajátítása során és a magyar anyanyelvű kisgyermekek az első nyelv elsajátítása során lényegében hasonló „stratégiával” és azonos fázisokban sajátítják el a magyar alaktan számos szabályát.